Yunus Özger

Prof. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi, Yozgat/Türkiye
Professor, Yozgat Bozok University/Faculty of Arts and Sciences, Yozgat/Türkiye
eposta: yunusozger@yahoo.com
https://orcid.org/0000-0002-2830-9515 - RorID: https://ror.org/04qvdf239

Atıf/Citation: Özger, Yunus. 2025. Hatalı Okunan Noktaların Gölgesinde Kalan Hakikat: Hoşyar Kadın Medresesi Burgaz'da mı Yozgat'ta mı? *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 13/36, 291-314. https://doi.org/10.33692/avrasyad.1728253

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	30.06.2025
Kabul Tarihi/Accepted:	08.08.2025
Yayın Tarihi/Published:	15.12.2025

HATALI OKUNAN NOKTALARIN GÖLGESİNDE KALAN HAKİKAT: HOŞYAR KADIN MEDRESESİ BURGAZ'DA MI YOZGAT'TA MI?

Öz

Hoşyar Kadın, Osmanlı padişahı II. Mahmud'un ikinci kadınıdır. Kendisi hayatta iken, kızları Zeynep Sultan ve Mihrimah Sultan ile manevi annesi Beyhan Sultan'ı kaybetmiştir. Arka arkaya yaşanan bu kayıplar onu münzevi bir hayata sürüklemiş hayır işlerine yöneltmiştir. Bu bağlamda Beyhan Sultan ve kızlarının acısını hafifletmek gayesiyle 1844'te Yozgat'ta bir medrese yaptırmıştır. 1848'de yanına kendi adıyla anılacak bir cami inşa ettirmiştir. Osmanlı hanedanına mensup kadınların inşa ettirdiği eserler, diğer pek çok yönleriyle birlikte bulundukları şehirlerin kimliklerinin inşasına da büyük tesirde bulunmuşlardır. Bu eserlerin yer ve zamanının doğru biçimde tespiti; arşiv dokümanlarının ve ilgili kitabelerin doğru ve dikkatli okunmasına bağlıdır. Ancak Yozgat'ta inşa edilen medreseyle ilgili üretilen bilgiler, bu açıdan filolojik bir hatayı ihtiva etmektedir. İlk olarak Çağatay Uluçay 1956 yılında Haremden Mektuplar adlı eserinde, vakıf senedindeki "Yozgad" ifadesini "Burgaz" şeklinde okumuştur. Üretilen bu yanlış bilgi, sonraki dönemde diğer eserlerde de aynı biçimde tekrar edilmiştir. Böylece Hoşyar Kadın'ın vakıf eseri olan medrese ve daha sonra cami, bu hatalı okuma nedeniyle yanlış bir yere konumlandırılmıştır. Bazı eserlerde Yozgat ile birlikte Burgaz'da da bir medresesi olduğu söylenmiştir. Böylece iki ayrı medrese yaptırdığı belirtilmiştir. Diğer bazı eserlerde ise Yozgat göz ardı edilmiş ve medresenin Burgaz'da olduğu vurgulanmıştır.

Bu makalede, söz konusu yanlış okumanın nasıl gerçekleştiği, arşiv belgeleri, vakfiye ve kitabe metinleri üzerinden ortaya konulacaktır. Noktaları hatalı okumanın, tarihi bir eserin coğrafi konumunu nasıl etkilediği somut olarak gösterilecektir. Bunun için evvela Çağatay Uluçay'ın verdiği bilgiler tahlil edilecek, sonrasında Osmanlı arşiv belgeleri, medrese ve caminin vakfiyesi ve kitabe metinleri karşılaştırılacaktır. Bu çalışmayla Hoşyar Kadın'ın inşa ettirdiği eserlerin doğru konumlandırılması yapılacak ve paleografik mukayeseler ardından sözü edilen yer adının Yozgat olduğu ortaya konulacaktır. Böylelikle Osmanlı şehir tarihi, kadın hayır

COPE COMMITTEE ON PUBLICATION ETHICS OPEN ACCESS CC BY NC
Avrasyad e-ISSN: 2147-2610

kurumları ve metin tenkidi alanlarında dikkatli okumanın gerekliliğine somut bir örnek sunulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yozgat, Burgaz, Hoşyar Kadın, Mihrimah Sultan, Nakıpzade, Mahmud II.

THE TRUTH OBSCURED BY MISINTERPRETATIONS: IS THE HOSYAR WOMEN'S MADRASAH LOCATED IN BURGAZ OR YOZGAT?

Abstract

Hoşyar Kadın was the second wife of Ottoman Sultan Mahmud II. During her lifetime, Hoşyar Kadın lost her daughters Zeynep and Mihrimah Sultan, as well as her spiritual mother Beyhan Sultan. These successive losses led her to a reclusive life and directed her toward charitable works. In this context, she had a madrasa built in Yozgat in 1844 with the aim of alleviating the pain of Beyhan Sultan and her daughters. In 1848, she had a mosque built next to it, which would be named after her. The works built by women belonging to the Ottoman dynasty had a great impact on the identity of the cities they were located in, among many other aspects. The correct identification of the location and time of these works depends on the accurate and careful reading of archival documents and relevant inscriptions. However, the information produced about the madrasa built in Yozgat contains a philological error in this regard. First, in 1956, Çağatay Uluçay, in his work *Letters from the Harem*, read the phrase "Yozgad" in the foundation deed as "Burgaz." This misinformation was repeated in the same way in other works in the following period. As a result, the madrasa and later the mosque, which were endowed by Hoşyar Kadın, were misplaced due to this erroneous reading. Some works mention that she had a madrasa in Burgaz as well as in Yozgat, thus indicating that she had two separate madrasas built. Other works, however, ignore Yozgat and emphasize that the madrasa was in Burgaz.

In this article, how this misreading occurred will be revealed through archival documents, foundation and inscription texts. It will be shown concretely how the misreading of the dots affects the geographical location of a historical monument. For this purpose, first the information provided by Çağatay Uluçay will be analyzed, and then Ottoman archival documents, the waqf and inscriptions of the madrasa and mosque will be compared. With this study, the correct positioning of the works built by Hoşyar Kadın will be made and after paleographic comparisons, it will be revealed that the place name mentioned is Yozgat. Thus, a concrete example of the necessity of careful reading in the fields of Ottoman urban history, women's charities and textual criticism will be presented.

Keywords: Yozgat, Burgaz, Hoşyar Kadın, Mihrimah Sultan, Nakıpzade, Mahmud II.

Giriş

Sultan II. Mahmud Osmanlı modernleşmesinin öncü padişahlarından biridir. 1808-1839 yılları arasında Osmanlı tahtında kalmış, birçok önemli reforma imza atmıştır (Beydilli 2003:352-357). Özellikle işlevini yitirmiş olan Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdıktan sonra yeniliklere

hız vermiştir. Diğer taraftan yönetilenlerle doğrudan teması yaygınlaştırmıştır (Stephanov 2014: 142). Hanedanın sürekliliği için şehzadeye ihtiyaç duyulmakla beraber, padişahlığının 1808-1823 arası dönemini Osmanlı hanedanının hayatta kalan tek erkek bireyi olarak geçirmiştir. Esasen çok sayıda kızı ve oğlu dünyaya gelmiş ise de ömürleri çok kısa sürmüştür. Şehzadeleri Abdülmecid ve Abdülhamid'in hayata tutunmaları hanedanın geleceği hususundaki endişeleri gidermiştir. II. Mahmud'un bu koşullara ilaveten annesi ve saray mensuplarının etkisi ve fazla çocuk sahibi olabilme arzusu nedeniyle çok sayıda kadını olmuştur (Sakaoğlu 2015: 406; Sakaoğlu 2011:382). Bunlar arasında Bezmialem Valide Sultan ile Pertevniyal Valide Sultan ilk akla gelenlerdir. Diğeri de ikinci kadın mertebesine kadar yükselmiş ve bu araştırmanın öznesi olan Haciye Hoşyar Kadın'dır.

Hoşyar Kadın'ın künyesi tanzim ettirdiği vakfiyesinde Hoşyar Kadın binti Abdullah binti Abdurrahman şeklindedir (BOA, TS.MA.e, 564/38, vrk.4.b). Nerede ve ne zaman doğduğu hakkında bilgi bulunmaz. Tunus'tan kaçırılan Arap ve zenci karışımı birisi olduğunu iddia eden Ali Kemal Meram, gerçek adının da "Furi" olduğunu ileri sürmektedir (Meram 1997:566). Ancak bu bilgi başka bir kaynaktan teyit edilememiştir.

Hoşyar Kadın'ın III. Mustafa'nın kızı olan Beyhan Sultan'ın manevi kızı veyahut evlatlığı olarak yetiştiği bilinmektedir. II. Mahmud'un babası I. Abdülhamid, amcası ise III. Mustafa'dır. Bu durumda Beyhan Sultan ile II. Mahmud amca çocuklarıdır (Akyıldız 2021:147). Hâl böyle iken Kıbrıslı Mehmed Kamil Paşa'nın eşi Melek Hanım, kaleme aldığı eserinde isimleri karıştırmıştır. Beyhan Sultan'ı II. Mahmud'un kız kardeşi ve Behiye Sultan olarak takdim etmiştir. Melek Hanım'a göre II. Mahmud, Hoşyar Kadın ile Beyhan Sultan'ın (Behiye olarak vermiş) sarayında karşılaşmış ve padişah daha sonra kendi sarayına onu eş olarak almıştır (Melek Hanım 1872:153). Hoşyar Kadın bu evlilikten ilk olarak 10 Haziran 1812'de Mihrimah Sultan'ı (BOA, HAT, 986/41783), 19 Nisan 1815'te ise Zeynep Sultan'ı dünyaya getirmiştir (BOA, C.SM, 75/3751; BOA, HAT, 525/25674). Ancak o dönemde diğer pek çoğu gibi Zeynep Sultan da fazla yaşayamamış ve 1816 yılında daha bir yaşında hayatını kaybetmiştir (BOA, TS. MA.d, 2462, Lef.3). Mihrimah Sultan ise 6 Nisan 1836'da evlenmiştir (BOA, TS.MA. e, 499/19, Lef.1). Fakat bir süre sonra hastalanmış ve evliliğinin ikinci yılında 1838'de genç yaşta vefat etmiştir (Çakıroğlu 2020:205). Ertesi sene de eşi II. Mahmud'u kaybeden Hoşyar Kadın Efendi, yaşadığı bu acılardan sonra adeta inzivaya çekilmiş ve hayır hasenat işlerine yönelmiştir. Bu bağlamda kızı Mihrimah Sultan hayrına Kasımpaşa Hacı Ahmed Camiindeki harap çeşmeyi yeniletmiştir (Sakaoğlu 2011:397). Suyu leziz olan bu çeşme için 5000 kuruş nakdi vakfetmiştir (BOA, TS.MA.e, 669/61, Lef.2). 1844'te Yozgat'ta bir medrese yaptırmış, 1848'de yanına cami ilave etmiştir. Daha sonra Hac farizası için Hicaz'a gitmiştir. Vazifesini tamamlayarak "Haciye" unvanını almış ise de dönüşte (BOA, TS.MA.e, 664/3, Lef.30) Cidde'de vefat etmiştir (BOA, A.MKT.MHM, 143/85). Ölüm tarihi ay ve gün olarak tespit edilemedi. 8 S 1275 / 17 Eylül 1858 tarihli bir belgede (hicri takvime göre) *sene-i sabıkada* yani geçen yıl Hac'da vefat ettiği yazılıdır (BOA, A.MKT.MHM, 149/4). Bu durumda

Avrasyad e-ISSN: 2147-2610

Hicri 1274 yılı içerisinde hayatını kaybetmiş demektir. Hac mevsimi Zilhicce ayında olduğuna hac farizasını yerine getirdiği bilindiğine ve 1274 yılının Zilhicce ayı Temmuz-Ağustos 1858 tarihlerine denk geldiğine göre, Hoşyar Kadın'ın vefat zamanı bu tarihlerde aranmalıdır.

Osmanlı hanedan kadınlarının muhtelif vilayetlerde mukataalar başta olmak üzere çeşitli gelirleri bulunurdu. Hoşyar Kadın'ın da Kıbrıs muhassıllığı mukataası eshamından 500 kuruş, İzmir meyve-i ter (taze) gümrüğü mukataası eshamından 3000 kuruş olmak üzere toplamda 3500 kuruş esham geliri vardı (BOA, TS.MA.d, 5102). Bunun dışında Mihaliç'te Boğazağzı (BOA, TS.MA.e, 669/63, Lef.29) denilen yerde bulunan çiftliklerinden (BOA, TS.MA.e, 499/29, Lef.2) ciddi oranda paralar gelmekteydi. Örneğin 7 Nisan 1856'da 80 kese, 28 Aralık 1856'da ise 100 kese gelmişti (BOA, TS.MA.e, 500/4). Ayrıca Mora, Kıbrıs, İzmir, Gölpazarı vs. yerlerden gelirleri de bulunuyordu (BOA, TS.MA,e, 465/33). Bunların dışında Maliye Nezaretince kendisine tahsisli ancak Hazine-i Hassa tarafından ödenen aylık 35.000 kuruş maaşı da vardı (BOA, A.MKT.MHM, 140/4). Geçimini ve Maçka'daki sarayında çalışanların maişetlerini buralardan sağlıyordu (BOA, TS.MA.e, 154/10, Lef.1). Başkalfası Şemsiye Kalfa'ya ait ayrıca gelirlerin bulunması (BOA, TS.MA.e, 564/39), ekonomik durumunun gayet yerinde olduğunu göstermektedir. Geride çocuğunun olmaması ve onlara gelecek hazırlama kaygısının bulunmaması, servetini hayır işlerine yöneltmesine etki yapmıştır.

1. Hoşyar Kadın'ın Yozgat'ta Yaptırdığı Eserler ve Yozgat'ı Tercih Sebepleri

XVIII. Yüzyıla kadar nüfus ve imar bakımından arzu edilen noktaya gelemeyen Yozgat'ın şehirleşme süreci Çapanoğulları ile birlikte başlamıştır. Yozgat'ın çeşitli mahallelerinde Çapanoğlu ailesi ya da maiyeti tarafından birçok cami ve medrese inşa edilmiştir (Polat 2022: 99-100). Bunların dışında Yozgat'a eser kazandıranlardan biri de Hoşyar Kadın Efendi'dir. Arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre Hoşyar Kadın, ilk önce kızı Mihrimah Sultan adına Yozgat merkezde 1844'te (BOA, TS.MA.e, 669/62, Lef.4) bir medrese yaptırmıştır. Medresenin ilk müderrisi İbrahim Efendi bir mektubunda; *Es-Seyyid İbrahim el-müderris fi-medrese-i Mihr-i Mah Sultan kasaba-ı Yozgad* unvanını kullanır. Buradan medresenin adının Mihrimah Sultan olduğu anlaşılmaktadır (BOA, TS.MA.e, 695/35, Lef.4). Cami ise bundan dört yıl sonra 1848'de yine Hoşyar Kadın Efendi tarafından yine müderris İbrahim Efendi marifetiyle yaptırılmıştır (BOA, TS.MA.e, 669/ 62, Lef.2). Hoşyar Kadın'ın kalfalarından Şemsiye Kalfa da 1851 senesinde cami ve medrese için 11.456,5 kuruş maliyetle çeşmeler inşa ettirmiştir (BOA, TS.MA.e, 564/38, Lef.11). Medresesiyle birlikte cami adeta küçük bir külliye özelliğindedir. 21 Ağustos 1890'da Yozgat'ta yaşanan ve 100'den fazla insanın hayatın mal olan büyük sel felaketinde (Özger 2025: 1315-1332), cami tamamen yıkılmış ve medresenin dört odası tahrip olmuştur (BOA, DH. MKT, 1754/679). Daha sonra cami ve medresenin yeniden imar ve tamirine başlanmıştır (BOA, İ.ŞD, 118/7080, Lef.2; BOA, BEO, 9/660, Lef.2). 1898 yılı Maarif Salnamesinde Köseoğlu Mahallesine konumlandırılan Nazırzade

medresesinin (Karaca 2004: 139) bu tarihte 59 talebesinin bulunduğu bilgisi (Gül 2022: 124), tamiratın tamamlanıp eğitime başlandığını gösterir. 1900 senesinde de aynı durum devam etmiştir (Maarif Salnamesi 1900: 1071). Salnamede Nazırzade olarak geçen isim Natırzade olarak bilinmektedir. Esasen caminin tamiratı beklenenden uzun sürmüştür. 1906 yılında eksiklerin giderilmesi için harcama izni yazışmaları yapılmaktaydı. Kaynakların değerlendirilmesi neticesinde, onarım ve inşa sürecinin 1906 yılı sonları veyahut 1907 yılı başlarında tamamlandığı ve caminin de bu tarihlerde yeniden ibadete açıldığı düşünülmektedir (BOA, DH. MKT, 722/41, Lef.8; BOA, ŞD, 181/67).

Günümüzde cami, Nakipzade Cami adıyla ibadete açık olmakla birlikte medrese mevcut değildir. Caminin harim kapısı üzerindeki kitabe ise halen mevcut olmayan medreseye aittir. Bu durum caminin yapılış tarihinin yanlış yorumlanmasına neden olmuştur. Hicri 1260 tarihli/M.1844 kitabeden ötürü, caminin de medreseyle birlikte 1844 yılında yaptırıldığı bilgisi araştırmacıların eserlerinde tekrar etmiştir (Acun 2005: 123). Oysa Osmanlı Arşivi'ndeki bir vesikada, Hoşyar Kadın Camiinin Hicri 1264 yılında (M.1848) yaptırıldığı açıktır.

> "İş bu 1264 senesi kasaba-ı Yozgad'da cennetmekân ve firdevsâşiyân merhûme ve mağfûrunlehâ Mihr-i mâh Sultân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân Efendimizin vâlide-i muhteremleri devletlû ismetlü İkinci Kadın Efendimizin inşâsına muvaffak buyurulan câmi'-i şerîfin…" (BOA, TS.MA.e, 669/ 62, Lef.1). .

Hoşyâr Kadın Efendi'nin adıyla yıllarca bilinen cami, daha sonra Natırzade ve son olarak da Nakipzade Camii olarak anılmaya başlamıştır. Günümüzde de tabelası bu şekilde isimlendirilmektedir. Bu değişikliğin burada yıllarca ders veren ve halk tarafından da sevildiği söylenen Müderris Nakip Ali Efendi'den kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Oral 2017: 122; . Kapusuzoğlu 1999: 121).

Esasen camiyle ilgili arşiv vesikalarında öne çıkan tek isim, müderris Es-seyyid İbrahim Efendi'dir. İstanbul'da uzun yıllar medrese eğitimi gören İbrahim Efendi, Hoşyar Kadın'ın maiyetinde yer almış, çok yakın bir aile dostluğu oluşturmuş ve fıkhî meselelerde suallerine cevap veren adeta hocası konumuna yükselmiştir. İbrahim Efendi mektuplarında, Hoşyar Kadın'ın sarayında çalışan kadınların isimlerini de sayarak, onlara kardeşim diye hitap edip selam göndermiştir (BOA, TS.MA.e, 695/35, Lef.55). Aralarındaki mektupların muhtevasına bakılırsa, Hoşyar Kadın Efendi'ye İstanbul'un çok uzağında Yozgat'ta bir medrese ve cami inşa etmesi fikrini ya da teklifini yakın ve kadim dostluğun cesaretiyle hoca/müderris İbrahim Efendi sunmuştur. Mektuplarının birinde nice padişahların eserler yaparak isimlerini yaşattıklarından örnekler verip, bunun da Allah'ın hayırlı kullarına ve helal mal sahiplerine bir nasibi olduğunu söylemiştir. Ardından Hoşyar Kadın'ın da buna muvaffak olduğunu ifade etmiştir. Aynı mektupta sarf ettiği;

> "bu âciz du'âcın dahi hukûk-ı kadîme ri'âyeten ve zât-ı devletine Allah içün muhabbeten, hâb-ı rahatımı terk ederek, efendime bir ahiret azığı olsun ve du'âcına dahi bir tellalliği kalsın içün ekser vakt, zât-ı devletini ta'cîz ederek ve bî-huzûr ederek tam on senede bu misli medrese ve câmi'-i şerîf ve çeşme hitâm-resîde olup…"*[Bu âciz duacınız da, geçmişteki hukukunu gözeterek ve Allah rızası için zât-ı devletinize duyduğu muhabbet sebebiyle rahat uykusunu terk ederek, efendisine bir ahiret azığı olsun ve kendisine de bir hayırla anılma kalsın diye, çoğu vakit zât-ı devletinizi rahatsız ve huzursuz ederek, tam on senede böyle bir medrese, cami-i şerif ve çeşme tamamlanmış olup...]*

ifadeleri, Yozgat'taki eserlerin inşasındaki etkisini açıkça göstermektedir (BOA, TS.MA.e, 564/38, Lef.18).

Önce medrese yapılıp hizmete girdikten sonra İbrahim Efendi, cami ve çeşme yaptırması için aleni çağrıda bulunmuştur. Müderris;

> "amma içinde çeşme ve mescid binâ olunması vakte kalsın ne zaman vakt-i devletiniz olursa, ol-zaman Rabbim muvaffak eylesin anın içün esef eylemeyin"

diyerek, cami ve çeşme inşasını hem teklif etmiş hem de zamanını Hoşyar Kadın'a bırakmıştır (BOA, TS.MA.e, 695/35, Lef.53). Hoşyar Kadın da aralarındaki bu kadim hukukun gereği onun isteğini kabul etmiştir. Yozgat'taki medresenin ilk müderrisliğine İbrahim Efendi'yi getirmiştir. Kurulan vakfın mütevelli görevi de hayatta olduğu müddetçe ona, vefatı sonrasında ise onun evlatlarına şart kılınmıştır. Cami ve medrese için hazırlanan manzumelerde İbrahim Efendi'den Natırzâde olarak söz edilmekte, onun hem müderris hem de burayı imar eden kişi olduğu dile getirilmektedir (BOA, TS.MA.e, 669/62, Lef.4). İbrahim Efendi, Yozgat'ta müderrisliğe başladıktan sonra sürekli olarak Hoşyar Kadın ile mektuplaşmıştır. Hoşyar Kadın sahip olduğu servete düşecek zekât miktarı gibi hususlarda İbrahim Efendi'ye mektupla sorular yöneltmiş, nakit para vakfı hakkında görüşlerini yine mektupla almıştır. İbrahim Efendi de bunlara fıkhî cevaplar göndermiştir. Bunun dışında cami ve medrese için kurulan vakfın durumu ve ihtiyaçlarının giderilmesi taleplerini sürekli olarak ona aktarmıştır (BOA, TS.MA.e, 695/35).

Hoşyar Kadın'ın Yozgat'ta inşa ettirdiği medrese yanına ilave edilen cami ile birlikte yukarıda ifade edildiği üzere adeta küçük bir külliye görünümü kazanmıştır. Arşiv belgeleri ve vakfiyesinde eserlerin Yozgat'ta yapıldığı açıkça belirtilmesine, cami halen Yozgat'ta ibadete açık olmasına rağmen Burgaz meselesi nereden çıkmıştır? Hoşyar Kadın, Yozgat ile birlikte Burgaz'a da bir medrese yaptırmış mıdır? Yoksa belge ve kitabelerde Osmanlıca yazılışları hemen hemen aynı harflerden ibaret olan Yozgad ile Burgaz karıştırılmış mıdır? Nitekim bazı vesikalarda Burgaz adı, Arap harfleriyle بورغاز şeklinde (BOA, HR. TO, 150/48) yazılmaktadır. Yozgad adının yazılışı da umumiyetle يوزغاد biçimindedir. Görüldüğü gibi Burgaz ile Yozgad kelimelerinin yazılışı benzer harfler iledir ve birbirine çok yakındır. Ayırt edici yegâne unsur, noktaların bulunduğu kısımlardır. Belgeyi kaleme alan kâtibin noktaları

özensiz yerleştirmiş olması; yanlış okumaları mümkün kılmaktadır. Şimdi bu suallerin cevabını bulmaya çalışalım.

2. Burgaz-Yozgad Karmaşası: Noktaların İzinden Meselenin Çözümü

Çağatay Uluçay'ın kaleme aldığı *Haremden Mektuplar I* adlı eser, 1956 yılında İstanbul Vakit Matbaasında basılmıştır. İncelenen mezkûr eserin 171-176 sayfaları "Huşyar Kadın'ın Abdülmecid'e Mektupları" başlığı altında padişaha gönderilen mektuplara ayrılmıştır. 176. sayfanın alt kısmındaki dipnot bölümünde ise (1) sembolü ardından, Hoşyar Kadın'ın cami ve medresesinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurduğu vakıftan ve bunun vakfiyesinden söz etmiştir. Uluçay burada ilk olarak 1 Zilhicce 1267 tarihli cami vakfiyesinden, ardından 21 Şevval 1264 tarihli medrese vakfiyesinden ve sonrasında da vakfiyenin zeylinden bahsetmiştir. 177.sayfada ise Hoşyar Kadın'ın vefat eden kızlarının hayrına Burgaz'da bir medrese yaptırdığını;

> "Burgaz'da ölen kızları Zeynep ve Mihrimah sultanlar için önce bir medrese yaptırdı 1848 (1264). Birkaç sene sonra da yanına bir cami ilave etti."

Cümleleriyle dile getirmiştir. Böylece Hoşyar Kadın'ın inşa ettirdiği medreseyi, ilk defa Burgaz'a konumlandırmıştır. Devamında;

> "1850 (1266) da Kasımpaşa'da, Elhac Ahmed Mahallesinde bir çeşme yaptırdı (1). Şair Hicabi bunun için şu kitabeyi yazmıştır" (Uluçay 1956: 176-177),

Şeklinde bir bilgiyle kitabe metnine yer vermiştir. Kitabenin iddia ettiği Burgaz'daki medreseye mi yoksa Kasımpaşa'daki çeşmeye mi ait olduğu da eserinde net olarak ifade edilmemiştir. Ancak kitabede medresenin inşa edildiği yeri yine Burgaz olarak göstermiştir.

Uluçay, daha sonra *Padişahların Kadınları ve Kızları* adıyla yeni bir eser kaleme almıştır. Türk Tarih Kurumu tarafından ilki 1980, ikincisi 1985, üçüncüsü 1992 ve dördüncü baskısı 2001'de yapılan meşhur eserinde yine bu konuya değinmiştir. Elimizde bulunan 4.baskının II. Mahmud'un kadınlarını anlattığı bölümün 121 ve 122. sayfalarında Hoşyar Kadın Efendi'den söz etmiştir. Müellif onun kısa hikâyesini anlattıktan sonra, inşa ettirdiği eserlerine geçmiş ve

> "Hoşyar Kadın 1844 (1260) da ölen kızları için Burgaz'da bir medrese yaptırdı. Bu medresenin kitabesi şöyle idi"

cümlesinde yine Burgaz'ı tekrarlamıştır (Uluçay 2001: 122). Arkasından şu cümlelerle devam etmiştir:

> "birkaç sene sonra yanına bir cami 1840 (1256) Kasımpaşa'da Elhac mahallesinde bir çeşme yaptırdı. Bunu, kızı Mihrimah Sultanın ruhu için yaptırmıştır."

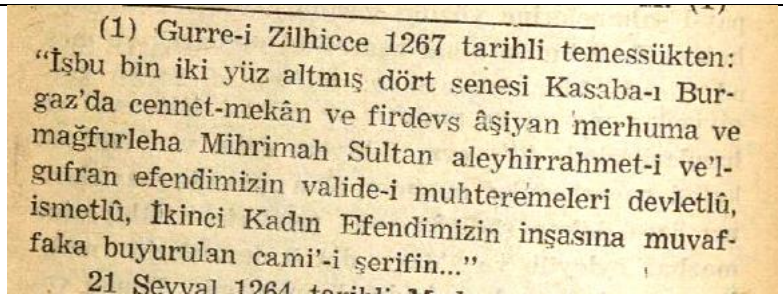
Uluçay bu kitabında verdiği bilgiler için kendisinin daha önce kaleme aldığı, yukarıda zikredilen *Haremden Mektuplar* adlı eserinin 171-178. sayfalarına bakılmasını istemiştir. Bu eserinde konuyla ilgili mektuplar ve diğer vesikaların bulunduğunu söylemiştir. Uluçay

bakılmasını istediği sayfalarda, medrese vakfiyesinden söz etmiş ve bunlar için de referans olarak, 1956 yılında Topkapı Sarayı Arşivi'nde tespit ettiği (Top. Arş. No. E. 2171 ile 3043) nolu vesikaları adres göstermiştir (Uluçay 1956: 176). Bu adreste araştırma yapılması, meselenin vuzuha kavuşması için zorunlu hale gelmiştir. Arşivden belgelerin tespiti yapıldığında, çözüme bir adım daha yaklaşılmış olacaktır.

Hoşyar Kadın'ın inşa ettiği eserleriyle ilgili bahsi geçen vakfiyelerin izine Osmanlı Arşivi'nde rastlanıldı. Vakfiyelerin Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e) fonunda 564 dosya, 38 gömlek numarasıyla kayıtlı ve araştırmacıya açık durumda olduğu tespit edildi (BOA, TS.MA.e, 564/38). Arşivden satın alınan bu dosyanın içerisinde toplam 72 görüntü bulunmaktadır. Arşiv personeli tarafından hazırlanan, iki satırdan ibaret özetin sonunda *(TSMA No:3043/1-43)* şeklinde bir açıklama yazılıdır. Esasen burada yer alan belge numarası, Uluçay'ın da Top. Arş. No. E. 3043 olarak verdiği numaranın aynısıdır. Bu durum, 1956'da Topkapı Sarayı Arşivi'nde tespit edilen belgenin, o döneme ait numarası da korunmak suretiyle sonradan Osmanlı Arşivine alındığı ve TS.MA.e 564/38 olarak yeniden numaralandırıldığını ortaya koymaktadır. Belgelerin yerinde tespitiyle sonuca bir adım daha yaklaşılmış oldu. İlgili belgeler okunup analiz edildiğinde, Hoşyar Kadın'ın eserlerinin konumu netleştirilmiş olacaktır. Öncesinde Uluçay'ın kitabında bu hususta verdiği bilgiye bakmak gerekmektedir.

Uluçay, *Haremden Mektuplar* adlı eserinin ilgili sayfasında, 1 Zilhicce 1267 tarihli temessükten aşağıdaki görselde (Belge:1) yer aldığı şekliyle alıntı yapmış ve ilk defa Kasaba-ı Burgaz ifadesini kullanmıştır. Diğer sayfada yer verdiği kitabe metninde de Burgaz adını tekrar etmiştir.

Belge-1.Uluçay'ın Haremden Mektuplar Eserinde Burgaz Adının Geçtiği Bölüm (Uluçay 1956: 176).

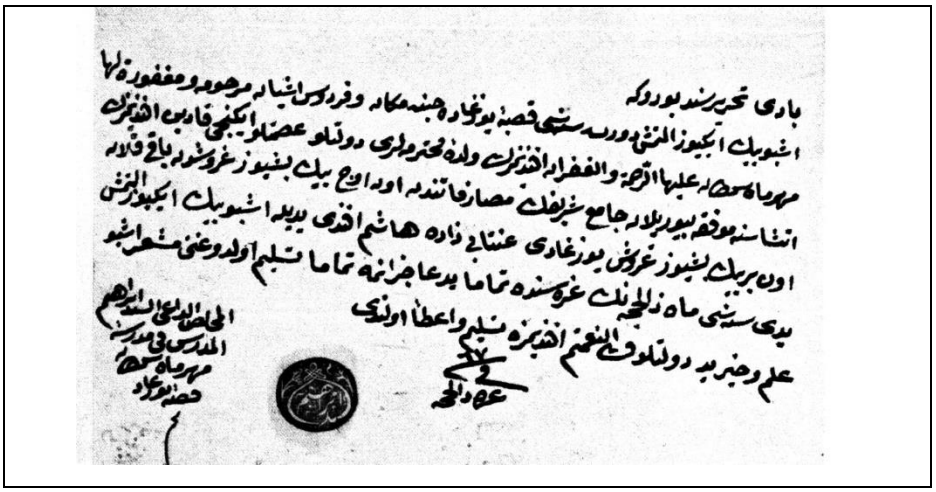
(1) Gurre-i Zilhicce 1267 tarihli temessükten: "İşbu bin iki yüz altmış dört senesi Kasaba-ı Burgaz'da cennet-mekân ve firdevs âşiyan merhuma ve mağfurleha Mihrimah Sultan aleyhirrahmet-i ve'l-gufran efendimizin valide-i muhteremeleri devletlû, ismetlû, İkinci Kadın Efendimizin inşasına muvaffaka buyurulan cami'-i şerifin..."
21 Şevval 1264

Burada bahsedilen kasaba-ı Burgaz ve şehr-i Burgaz ifadelerinin doğruluğunun teyidi için atıf yapılan vesikalara ulaşılması gerekmektedir. Osmanlı Arşivi'nde yapılan araştırma ve taramalar neticesinde, Uluçay'ın bahsettiği ve alıntı yaptığı temessük yani vakıf senedi vesikasının halihazırda TS.MA.e 669/62 fon ve dosya-gömlekte kayıtlı olduğu tespit edildi. Belgenin özet kısmında;

> "Sultan II. Mahmud'un ikinci Kadını Hoşyar Kadın Efendi'nin Yozgat'da yaptırdığı cami, medrese ve çeşme için iki manzum kitabe ile yapılan bazı masraflar"

ifadesi bulunmaktadır. Özetin sonunda ise belgenin Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki eski fon ve kodu (TSMA No:4043/9-12) parantez içerisinde gösterilmektedir (TS.MA.e, 669/62). Böylece yapılan takiple, ilgili dosyaya ulaşılmış oldu ve sıra bilginin doğruluğunu kontrol etmeye geldi.

Belge:2- Vakıf Temessük Kaydı ve Günümüz Türkçesi (BOA, TS.MA.e, 669/62, Lef.1)

Bâdi-i Tahrîr-i Sened Budur ki,

İş bu bin iki yüz altmış dört senesi kasaba-ı Yozgad'da cennet-mekân ve firdevsâşiyân merhûme ve mağfûrunlehâ Mihr-i mâh Sultân aleyhâ'r-rahmetü ve'l-gufrân efendimizin vâlide-i muhteremeleri devletlû, ismetlû İkinci Kadın Efendimizin inşâsına muvaffaka buyrulan câmi'-i şerîfin masârifâtından on üç bin beş yüz guruşdan bâkî kalan on bir bin beş yüz guruş Yozgâdî Antâbîzâde Hâşim Efendi yediyle iş bu bin iki yüz altmış yedi senesi mâh-ı Zi'l-hiccenin gurresinde tamâmân yed-i âcizâne tamâmân teslîm olduğunu müş'ir iş bu ilmuhaber yed-i devletlû veliyyü'n-ni'metim efendimize teslîm ve i'tâ olundu. Fî Gurre-i Zi'l-hicce sene [12]67

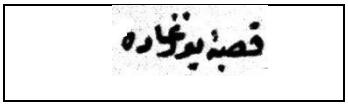
El-muhlis E'd-dâ'î Es-Seyyid İbrâhîm El-müderris Fî medrese-i Mihrimâh Sultân Kasaba-ı Yozgad. Mühür: İbrâhîm

Osmanlıca orijinali ve altında günümüz Türkçe çevirisi verilen belge (BOA, TS.MA.e, 669/62, Lef.1.); Uluçay'ın *Haremden Mektuplar* adlı eserinden yaptığı alıntıyla bir farkla aynıdır. O fark da orijinal belgedeki ikinci satırdaki *Kasaba-ı Yozğad* ifadesinin, *Kasaba-ı Burgaz* olarak hatalı veyahut yanlış okunmasıdır. Uluçay'ın bahsettiği vakıf senedinde esasen iki defa Yozgad adı geçmektedir. Uluçay, Kasaba-ı Yozğad şeklinde yazılan kısmı, herhalde noktaların yerini tam olarak tespit edemediğinden olsa gerek, Kasaba-ı Burgaz şeklinde okumuştur. Esasen bütün problemin başlangıç noktası da burasıdır.

Avrasyad e-ISSN: 2147-2610

Çevirisiyle birlikte verilen ilgili vesikadan net olarak anlaşılacağı üzere, bu yer adı en küçük bir tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde ve açık biçimde Yozğad'dır. İfade edildiği üzere mesele, tamamen Uluçay'ın bunu yanlış olarak Burgaz şeklinde okumasından kaynaklanmıştır.

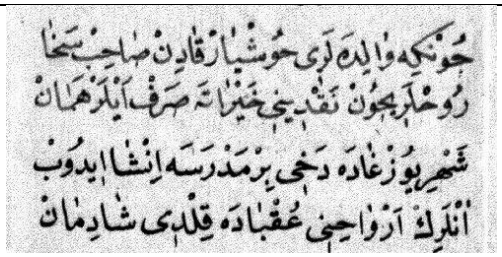
Belge:3- Temessük Kaydında Kasaba-ı Yozğad'da Şeklinde Yazılı olan ve Uluçay'ın Kasaba-ı Burgaz'da olarak Okuduğu Kısım (BOA, TS.MA.e, 669/62, Lef.1).

Gerçekte bu araştırmanın temel amacı, asla daha önce yazılan bir eserdeki hataları ortaya çıkarmak değildir. Bir yer adının hatalı okunması suretiyle üretilen yanlış bilgi ve bilgilendirmenin, sonraki çalışmalarda dolaşımının önüne geçmek ve düzeltilmesini sağlamaya matuftur.

Mezkûr vesikayı Burgaz şeklinde okuyan Uluçay, bu hatalı durumu eserinin sonraki sayfasında iki defa daha tekrar etmiştir. Hoşyar Kadın'ın daha önce kaybettiği kızları ve manevi annesi için inşa ettirdiği medreseyi yine Yozgad yerine Burgaz olarak göstermiştir. Atıfta bulunduğu temessük kaydıyla aynı fonda yer alan ve Yozgat'taki medrese ve camiler için yazıldığı bilinen manzumelerdeki Yozğad şeklinde yazılan yer adını da Burgaz olarak okumuştur (Uluçay 1956: 177).

Belge:4- Uluçay'ın Burgaz Olarak Okuduğu Arşivdeki Kitabe Manzumesinde Şehr-i Yozğad Yazılı olan Bölüm (BOA,TSMA.E.669/62).

	Çünkü vâlideleri Hoşyâr Kadın sâhib-i sehâ Ruhlariçün nakdini hayrâta sarf eyler hemân Şehr-i Yozğâd'a dahi bir medrese inşâ edüb Anların ervâhını ukbâda kıldı şâdımân

3. Medresenin Kitabesi Meselesi

Uluçay her iki eserinde Burgaz'daki medresenin kitabesi olarak altı beyitlik metne yer vermiştir. Ancak bu beyitleri, medreseyi konumlandırdığı Burgaz'da bir yapının üzerinde görmemiştir. Onun kitabe olarak bahsettiği beyitler, halen Osmanlı Arşivi'ndeki vakıf temessük kaydıyla aynı fondaki vesikalar içerisindedir (BOA, TS.MA.e,669/62,). Bu fonda aslında iki ayrı kitabe manzumesi bulunmaktadır. Ekler kısmında hem orijinali hem de çevirisi verilen metinlerden birisi medrese için diğeri cami için hazırlanmıştır. Medrese kitabesi, 18 beyit olarak Hicabî tarafından 15 C 1260 (2 Temmuz 1844) tarihinde yazılmıştır. Cami kitabesi ise 14 beyit olarak Ziyâ isimli şair tarafından kaleme alınmıştır. Altında tarih yoktur.

Uluçay ilgili eserlerinde kitabe metni olarak, Hicabî'nin yazdığı manzumenin 3, 4, 8, 9 ve 18. beyitlerinden sadece altı beyti seçmiştir. Esasen ilgili manzumenin 9.beytinde medresenin imar edildiği yerin *şehr-i Yozgad* olduğu da aşikârdır. Ziyâ'nın yazdığı cami manzumesinin 6.beytinde *şehr-i Yozgad içre bir mescid inşâ edüb* dizesi, caminin de Yozgat'ta olduğunu göstermektedir (BOA, TS.MA.e, 669/62, Lef.3-49).

Belge:5- Uluçay'ın Eserlerinde Yer Verdiği Medreseye Ait Kitabe Metni

Ahkim Beyhan Sultan nûş edüp cam-ı ecel
Mânevî evlâdı ikinci Kadın oldu hasretân
Ol ikinci Kadının da Mihrimâh Sultan dahi
Duhter-i sa'd-ı ahteridir ol firdevs âşiyan
Çünkü vâlideleri Hoşyar Kadın sahip seha
Ruhlarıyçün nakdini hayrata sarf eder heman
Şehr-i Burgaz'da dahi bir medrese inşa edüp
Anların ervahını ukbada kıldı şaduman
Ey Hicâbî söyle şayeste buna tarih-i tâm
Öyle bir medresedir bu sanasın aynı cenan
Fî.15 ? Sene 1260

Günümüzde Nakipzade (Hoşyar Kadın) Camii olarak varlığını sürdüren caminin giriş kapısında bulunan kitabe, hem Uluçay'ın metnini verdiği hem de tespitini yaptığımız cami ve medrese kitabesi manzume metinlerinden farklıdır. Aşağıda görseli ve çevirisi verilen, Ziyâ tarafından yazıldığı anlaşılan kitabe üzerindeki tarih 1260/1844'tür. Sözü edilen kitabe, ekler kısmında tamamı verilen Hicâbi mahlaslı şairin yazdığı manzumenin neredeyse aynısıdır. Mevcut kitabede Yozgat adının geçtiği 5.beyit, Hicâbî'nin 9.beytiyle bir kelime farkla aynıdır. Kitabedeki 6.beytin ilk dizesi içerik aynı kelimeler farklı, ikinci dizesi ise Hicâbî'nin 11. beytinin ikinci dizesiyle birebir aynıdır. Kitabedeki son beyitte şairin mahlası Ziyâ ya da Ziyâî çıkarıldığında, Hicâbî'nin son beytiyle aynıdır.

Kitabenin 5.beytindeki *Şehr-i Yozgad'a bu dâr-ı ilmi inşâ eyleyüp* dizesi, kitabenin medreseye ait olduğunu göstermektedir. Bu durumda caminin kitabesinin 1890 sel felaketinde camiyle birlikte tahrip olduğu, medreseye ait kitabenin ise sonraki onarımların birinde şimdiki yerine konulduğu anlaşılmaktadır (Ergin 2014: 173). Arşivdeki kitabe manzumelerinde adı geçen Hicâbî'nin kim olduğu hakkında net bir bilgi bulunmamakla beraber, XIX. Yüzyılda yaşamış asıl adı Osman olup (Deniz 2013: 185), Hicabî mahlasını kullanan bir halk şairi bilinmektedir. Araştırmacılar şiirlerinden yola çıkarak, bu şairin Kayserili veyahut Yozgatlı olabileceğini iddia etmektedirler (Oğuz 1994: 85-88). Eserlerinde yöreden bahseden halk şairi Hicabî'nin, Hoşyar Kadın Camii kitabesini yazan kişi olması da kuvvetle muhtemeldir.

Belge:6- Medreseye Ait Olup Halen Nakipzade (Hoşyar Kadın) Camii Girişinde Bulunan Kitabe.

Mihr-i burc-ı saltanat Beyhân Sultân kim, anın
Manevi duhterleri Hoşyâr Kadın ol-mihribân
Hân-ı Mahmûd'un ikinci kadınıdır çün bu zât
Duhter-i zibâsı Sultân-ı Mihrimâh cennetmekân
Gördüler yokdur vefâsı ol iki Sultânlar
Oldular gülşen-i sarây-ı adne iffetle revân
Ruhlarına hasbeten-lillah bahşetmek içün
Sırf hayrât eyledi Hoşyâr Kadın nakdin hemân
Şehr-i Yozgad'a bu dâr-ı ilmi inşâ eyleyüb
Anların ervâhını ukbâda kıldı şâdımân
Ol-zevât-ı muhterem mağfûr olup bânîsinin
Sa'yını meşkûr ede dâreynde Rabb-i müsteân
Ey Ziyâ söyle şâyeste buna târih-i tâm
Öyle bir medresedir bu sanasın ayn-ı cinân
Sene 1260

4. Hoşyar Kadın'ın Burgaz Şehrinde de Bir Eseri Olabilir Mi?

Esasen buraya kadar anlatılan hususlar ve sunulan veriler, meselenin bir okuma hatasından kaynaklandığını ispata muktedirdir. Çünkü Uluçay'ın Burgaz'da diye gösterdiği eserler için verdiği arşiv kaynakları, halen mevcuttur ve orada yazılan yer adı da Yozgad'dır. Bu hususta tartışmanın burada sonlandırılması gerekir. Ancak yine de akla şu soru da gelebilir. Hoşyar Kadın, Yozgat'tan başka bir de Burgaz'da da ayrı bir medrese yaptırmış olamaz mı? Elbette olabilir. Ancak böyle bir eserin varlığını ispat edecek kaynak, Uluçay'ın gösterdiği vesikalar olamaz. Çünkü onun referans verdiği Topkapı Sarayı Arşivi belgelerinde, bahsedilen yerin adı Yozgad'dır. Ancak yeni bir belge bulunması ve eserin yapıldığı yerin Burgaz olduğunun net biçimde ortaya konulması halinde, böyle bir ihtimalin tabii olarak doğruluğu kabul edilir.

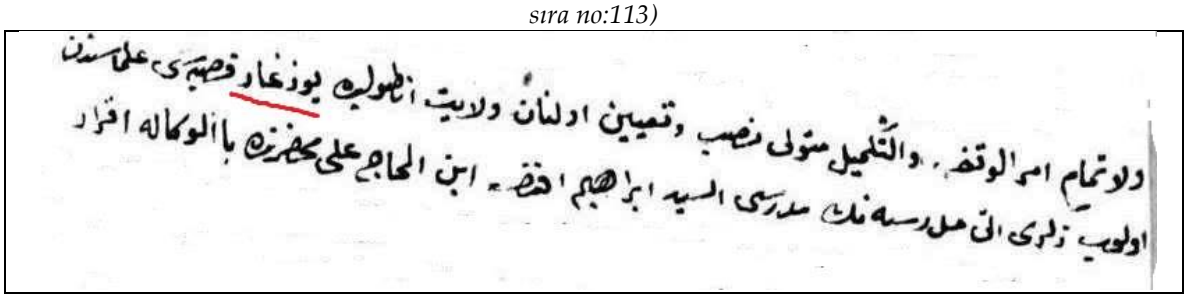
Bu varsayımlar da dikkate alındı ve Burgaz'da da bir eseri olabilme olasılığı göz ardı edilmedi. Bunun için geniş çaplı arşiv ve literatür taraması yapılarak araştırma derinleştirildi. Bu bağlamda evvela şunun ifade edilmesi gerekir, Osmanlı coğrafyasında Burgaz ya da Bergos adıyla anılan birden fazla yerleşim yeri vardı. Arşiv belgelerinde Burgaz adı بورغز (BOA, TS.MA. e, 1411/80), برغوس (BOA, A.MKT, 61/71) ve بورغاز (BOA, HR.TO, 150/48; BOA, A.MKT.MVL, 27/11) gibi birbirinden farklı şekillerde yazılmaktadır. Bunlar içerisinde en dikkat çeken ve öne çıkanı, günümüzde Bulgaristan'a bağlı liman şehri olan Burgaz'dır. 1867 tarihli devlet salnamesinde Edirne Vilayetinin İslimye Sancağının kazalarından biri olarak Bergos şeklinde kayıtlıdır (Devlet Salnamesi 1284/1867: 164-165). 1869 tarihli devlet salnamesinde Bergos adlı üç merkez bulunmaktadır. İlki İstanbul'da Çekmece Sancağına bağlı Bergos kazası, ikincisi Tekfurdağı sancağına bağlı Lülebergos (Lüleburgaz) ve sonuncusu ise

İslimye Sancağına bağlı Berğos kazasıdır (Devlet Salnamesi 1286/1869: 194). 1870 yılı Edirne salnamesinde ise Berğos kazası şeklinde yer alır (Edirne Salnamesi 1287/1870: 84).

Osmanlı Arşivinde yapılan detaylı taramada, Burgaz isimli kazaların hiçbirinde Hoşyar Kadın tarafından yaptırılan herhangi bir esere rastlanılamadı. Osmanlı Arşivinde İslimye Sancağına bağlı Bergos Kazasındaki vakıfların muhasebe bilgilerinin yer aldığı defterde böyle bir eser bulunmamaktadır (BOA, EV.d, 32801). Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivinde bizzat yaptığımız araştırmada da Hoşyar Kadın tarafından Burgaz'da inşa edilen herhangi bir esere ya da kurulan bir vakfa rastlanılmadı. Bulgaristan'daki Osmanlı eserleriyle (Turan 2002: 199-229; İpşirli 1989: 679-708) ilgili yapılan akademik çalışmalarda da böyle bir yapıya tesadüf edilemedi (Keskioğlu 1969: 300-322; Keskioğlu ve Özaydın 1983: 109-140; Koyuncu 2006: 197-243). Ayrıca Bulgaristan'daki Osmanlı dönemi vakıf eserleri envanterinde de herhangi bir iz bulunamadı (İbrahimgil ve Keleş 2016:74-147). Yokluğun ispatının zorluğu bilinmekle beraber, arşivlerde ve kaynaklarda varlığına rastlanılamaması böyle bir eserin yokluğunun işareti olmalıdır.

Öte yandan Hoşyar Kadın, yaptığı eserler için vakıf kurmuş ve vakfiyeler düzenlemiştir. Şayet Burgaz'da böyle bir eseri olsa onun da bir vakfı ve vakfiyesi olması gerekirdi. Uluçay'ın Burgaz'a konumlandırdığı medresenin vakfiyesi olarak atıf yaptığı vakfiye, zaten Yozgat'taki eserlerin vakfiyesidir. Mezkur vakfiye, Osmanlı Arşivi'nde araştırmacıya açık durumdadır (BOA, TS.MA.e, 564/38). Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakfiyeler Arşivi'nde de bir sureti bulunmaktadır (VGM, Haremeyn, Defter No: 747, Sayfa 118, Sıra 113). İki ayrı arşivde yer alan bu vakfiyelerin tamamı Hoşyar Kadın'ın Yozgat'ta inşa ettirdiği medrese, cami ve suyollarına aittir.

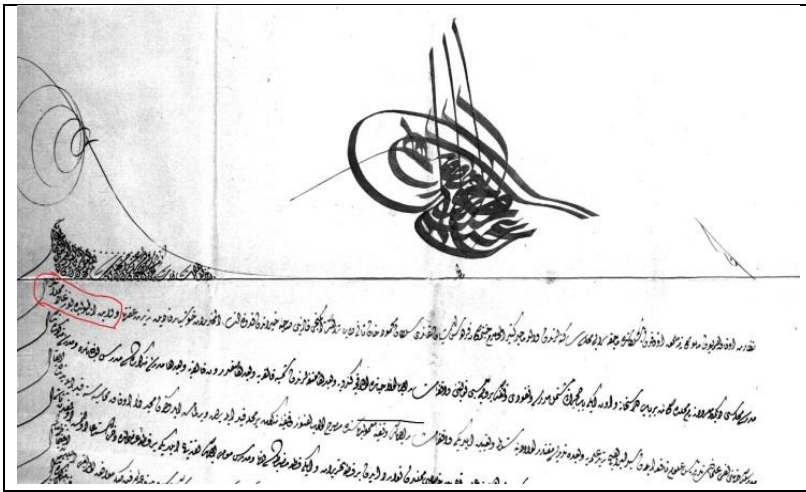
Belge:7- VGM Arşivindeki vakfiyede Yozgad Adının Yazılı Olduğu Bölüm (VGM, Defter no:747, sayfa:118, sıra no:113)

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakfiyeler Arşivi'nde, Hoşyar Kadın Efendi tarafından kurulduğu belirtilen tek bir vakıf kaydı bilgisi bulunur. Müstakil Vakfiye Defterleri kataloğunda eski 645 yeni 634 nolu defterde, Hoşyar Kadın binti Abdullah (Mahmud-ı Sânî'nin İkinci Kadını) tarih 1260/1844, vakfın kurulduğu yer İstanbul şeklinde kayıtlıdır (Çam ve Turhan ve Akçatepe 2020: 28).

Ayrıca Hoşyar Kadın'ın tanzim ettiği vakfiyeyi onaylayan dönemin padişahı Sultan Abdülmecid'in 19 Z 1264 tarihli fermanında (belge:8), vilâyet-i Anadolu'da Yozğad ibaresi gayet açık biçimde yer almaktadır (BOA, TS.MA.e, 564/38, Lef.5).

Belge:8-Vakfiyeyi Onaylayan Sultan Abdülmecid'in Fermanında Yozğad İbaresinin Bulunduğu Bölüm (BOA, TS.MA.e, 564/38).

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn-ı Mülükâneye mülhak evkâfdan Beşiktaş'da Maçka Sarayı Mahallesi … *vilâyet-i Anadolu'da Yozğad* mahallâtından medrese mahallesi demekle ma'rûf nâm mahalde kâin bir bâb dershâne ve on iki bâb …

Bütün bu veriler, Uluçay'ın bahsettiği eserlerin Burgaz'da olmayıp Yozgat'ta bulunduğunu göstermektedir. Fakat üretilen bu hatalı bilgi, akademik camiada yıllardan beri teyit edilmeden dolaşıp durmakta ve bu da tarihi eserlerin yanlış konumlandırılmasına sebep olmaktadır.

5. Uluçay'a Atfen Medresenin Burgaz'da Olduğunu Tekrarlayan Yayınlar

Hoşyar Kadın veyahut Yozgat'taki tarihi eserler ya da vakıflar konusunu ele alan sonraki bazı araştırmacılar, Burgaz meselesinin doğruluğunu, arşiv belgelerine bakarak teyit etmeye gerek görmemişlerdir. Uluçay'ın verdiği bilgiyi sorgulamadan doğru kabul edip, eserlerinde aynı hatalı bilginin yayılmasına neden olmuşlardır. Sözü edilen ve aşağıda her birine değinilecek olan eserler arasında kitaplar, makaleler ve lisansüstü tezler vardır. Hatta dijital dünyada da aynı durum söz konusudur. Yine Uluçay'ın eserine atfen Wikipedia Hoşyar Kadın maddesinde bahse konu yer adı Burgaz olarak gösterilmektedir.[1]

6. Kitaplar

Bu eserlerden biri, Necdet Sakaoğlu tarafından kaleme alınan *"Bu Mülkün Kadın Sultanları"* adlı ilki 2008'de basılan kitaptır. Yazar elimizde bulunan 2011 tarihli 4.baskısının 396-398.sayfalarını Hoşyar Kadın'a ayırmış ve "Hûşyâr Kadınefendi veya Hoşyâr" alt başlığını koymuştur. Müellif Burgaz konusuna dolaylı yoldan girmiştir. Ali Kemal Meram'ın Hoşyar Kadın ile ilgili söylediği *"bu da bir Arapla zenci kızıydı ve Tunus'tan kaçırılmıştı"* sözlerine atıf yapıp, cümlenin sonuna ünlem işareti koyarak, bu görüşe katılmadığını ima etmiştir. Ardından bunu desteklemek için vakfiyede yer alan bir bilgiden söz etmek amacıyla;

[1] https://tr.wikipedia.org/wiki/Ho%C5%9Fyar_Kad%C4%B1n. ErişimTarihi:11.06.2025.

> "oysa, Burgaz'da kızı Mihrimâh hayrına yaptırdığı medrese ve cami için düzenlettiği 7 Zilhicce 1268 (22 Eylül 1852) tarihli vakfiyede künyesi ismetlü Hûşyâr Kadınefendi binti Abdullah binti Abdurrahman'dır"

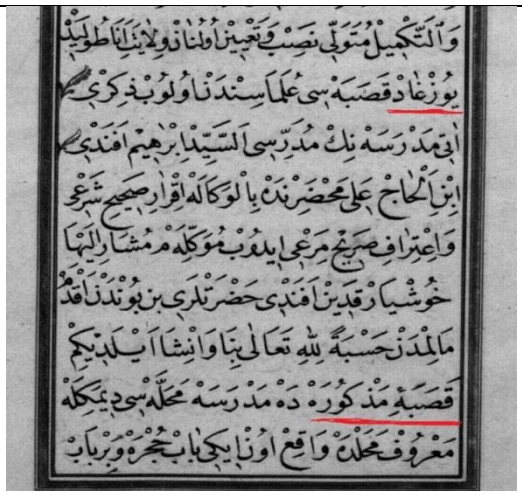
cümlelerine yer vermiştir. İleriki satırlarda ise,

> "Hûşyâr, manevi annesi Beyhân Sultan ile kendi kızı Mihrimâh için 1844'te Burgaz'da bir medrese yaptırmıştır. Hicâbî'nin yazdığı Medrese kitabesi kimlik bilgileri içermektedir:"

diyerek alt kısma Uluçay'ın eserinde yer alan 10 mısralık kitabe metnini, Hoşyâr kelimesini Huşyâr şeklinde değiştirmek suretiyle aynen aktarmıştır (Sakaoğlu 2011:396-397). Böylece Sakaoğlu da eserlerin Burgaz'da olduğu yanılgısını sürdürmüş, Yozgad yerine Burgaz'ı tercih edenler arasına dâhil olmuştur.

Sakaoğlu'nun burada sözünü ettiği iki önemli eser var. İlki, 7 Z 1268 tarihli vakfiyedir. Osmanlı Arşivi'nde, Topkapı Sarayı Arşivi fonunda yer alan mezkûr vakfiye, üç parça olup Sakaoğlu'nun atıf yaptığı kısım; 7 Zilhicce 1268 tarihli vakfiyeye yapılan zeyldir. Ve bunun 19. sayfasında vakfın kurucusu olarak Hoşyar Kadınefendi binti Abdullah binti Abdurrahman ismi gösterilmektedir. 21 Şevval 1264 tarihli ilk vakfiyenin 4. sayfasında da aynı ifade yer almaktadır. 28 Cemaziyelahir 1267 tarihli ilave kısmında ise Hoşyar Kadın'ın sadece babasının adı Abdullah yer almakta onun babası Abdurrahman ifadesi bulunmamaktadır. Buraya kadar herhangi bir problem gözükmüyor. Ancak söz konusu vakfiyenin 5.sayfasında vakfın kurulduğu yerin Yozgad şehri olduğu hususu aşikâr olmasına rağmen (BOA, TSMA. e, 564/38, vrk.5.b), yazar Burgaz olarak vermiştir. (Bkz. Belge-9).

Belge:9-Hoşyar Kadın Vakfiyesinde Yozgad'ın Yazılı Olduğu Bölüm (BOA, TSMA. E, 564/38, vrk. 5.b)

Ve't-tekmîl mütevelli nasb u tayin olunan vilayet-i Anadolu'da **Yozğad** kasabası ulemasından olup zikr-i ati medresenin müderrisi Es-seyyid İbrahim Efendi ibni El-Hac Ali mahzarında bi'l-vekâle ikrâr-ı sahih-i şer'i ve itirâf-ı sarih-i mer'î edüp müvekkilim müşârunileyhâ Hoşyâr Kadın Efendi hazretleri ben bundan akdem malımdan hasbetenlillah-i te'alâ binâ ve inşâ eylediğim kasaba-ı mezkûrede Medrese Mahallesi demekle ma'rûf mahalde vâki on iki bâb hücre ve bir bâb …

Burada ya da vakfiyenin herhangi bir yerinde Burgaz adına rastlanılmamaktadır. Medresenin kurulduğu yeri ifade için söylenen kasaba-ı mezkureden kastedilen yer, müderris İbrahim Efendi'nin de memleketi olan ve vakfiyede açık biçimde, harekeleri de gösterilmek suretiyle yazılan Yozgad şehridir.

Aynı yanılgının yer aldığı Yılmaz Öztuna'nın eserinde; Burgaz'da (Bulgaristan) cami ve medrese, Kasımpaşa'da çeşme yaptırdı biçiminde yer almaktadır. Böylece Hoşyar Kadın'ın cami ve medrese inşa ettirdiği Burgaz'ın, Bulgaristan'da olduğu iddia edilmiştir (Öztuna 2006: 10).

Merhum Hakkı Acun, *Bozok Sancağı'nda (Yozgat İli) Türk Mimarisi*, adlı Yozgat tarihine dair değerli eserinde, Hoşyar Kadın camiinden söz etmiştir. Camiyi, Nakipzâde (Hoşyar Kadın) Camii başlığıyla anlatmıştır. Acun, caminin yapılışıyla ilgili bilgiyi,

> "caminin harimine giriş kapısı üzerindeki kitabesinde göre cami, H.1260 /1844 tarihinde II. Mahmut'un ikinci kadını olan Hoşyar Kadın tarafından medrese ile birlikte yaptırılmıştır."

şeklinde Hamza Keleş'ten (Keleş 1996: 50-51) aktarmıştır. Devamında halen caminin girişinde bulunan kitabeye atfen,

> "kitabede Beyhan Sultan'ın manevi kızı, Mihrimah Sultan'ın kızı gibi görülen Hoşyar Kadın; aslında Beyhan Sultan'ın manevi annesi, Mihrimah Sultan'ın öz annesidir" demiştir.

Sonrasında ise aslında manevi annesi olan Beyhan Sultanı, Uluçay'a atfen manevi kızı gibi göstererek,

> her iki kızının da kendisinden önce öldüğü kitabede belirtilerek onların adına bu eseri yaptırdığının yazılı olduğunu,

ifade etmiştir (Acun 2005:123). Beyhan Sultan ile Hoşyar Kadın, yine Uluçay kaynaklı olarak aşağıda detaylandırılacağı üzere yanlış ilişkilendirilmiştir. Diğer taraftan Acun, aynı sayfanın dipnot kısmında Uluçay'ın eserine atfen, Hoşyar Kadın'ın Burgaz'da bir medrese yaptırdığını belirterek kitabesini verdiğini söylemiştir. Ardından "Yozgat'taki bu eseri ile Burgaz'daki eserinin kitabeleri birbirine çok benzer ve aynı tarihte yaptırılmıştır" diyerek, Uluçay'ın Yozgat'taki medreseden bilgisinin olmadığını beyan etmiştir (Acun 2005:123). Böylece Hakkı Acun da, Hoşyar Kadın'ın Yozgat'tan başka bir de Burgaz'da medresesi olduğunu kabul edenlere dâhil olmuştur.

Bir defa caminin girişindeki kitabe, şuanda mevcut olmayan ve camiden de önce yapılan medreseye aittir. Zaten kitabede "Şehr-i Yozgat'ta bu dâr-ı ilmi inşâ eyleyüp" mısraındaki dâr-ı ilm medreseyi işaret etmektedir. İkinci olarak Beyhan Sultan, Acun'un ifade ettiği gibi Hoşyar Kadın'ın kızı değildir. Bilakis Hoşyar Kadın'ı gençliğinde yanına alıp himaye eden ve ona manevi annelik yapan kişidir. Kitabede kastedilen "anların ruhlarını ukbâda kıldı şâdıman" ifadesi, kendi öz kızı Mihrimah ile Hoşyar Kadın'ın manevi annem dediği Beyhan Sultan'dır. Yani Hoşyar Kadın, manevi annesi olan Beyhan Sultan ile öz kızı Mihrimah Sultan'ı erkenden kaybetmenin acısını dindirmek ve onların ruhlarını ukbada mutlu kılmak için bu eseri inşa etmiştir.

Yozgat Hoşyar Kadın Efendi caminin yapılışı, medrese ile aynı tarihte değildir. Medrese h.1260 /M.1844'te inşa edilmişken, cami bundan dört yıl sonra H.1264'te /M. 1848'de yapılmıştır. Bu kesin bilgi medresenin ilk müderrisi ve camiyi de Hoşyar Kadın adına yaptıran kişi olan Müderris Es-seyyid İbrahim Efendi'nin, 1 Zilhicce 1267 tarihli caminin masraf kaydıyla ilgili bir vesikasında net bir biçimde yazılıdır.

> "Devletlü Hoşyâr Kadın Efendimizin mir'ât-ı ismetlerinden olarak bundan akdem Yozkat sâkinlerinden Dersiâm İbrâhîm Efendi ma'rifetiyle müceddeden binâ ve inşasına muvaffak buyuruldukları câmi'-i şerîf…" (BOA, TS.MA.e, 669/62, Lef.2).

Cami için hazırlandığı anlaşılan arşivde kayıtlı kitabe manzumesinde, adından *çünkü Nâtırzâde İbrâhim Efendi fâzılı* diye bahsedilen müderrisin düzenlediği ilmühaber kâğıdında;

> "İş bu bin iki yüz altmış dört senesi kasaba-ı Yozgad'da cennetmekân ve firdevsâşiyân merhûme ve mağfürehulehâ Mihrimâh Sultân aleyhâ'r-rahmete ve'l-ğufrân, efendimizin valide-i muhteremleri, devletlü ismetlü İkinci Kadın Efendi'mizin inşasına muvaffaka buyrulan câmi'-i şerîfin …"

şeklindeki ifadeler, caminin inşa tarihi gayet açık biçimde ortaya koymaktadır (BOA, TS.MA.e, 669/62).

7. Lisansüstü Tezler

Benzer bir durum; Beyhan Sultan konusunda hazırlanan Doktora Tezinde de vardır. Yazar, Uluçay'ın eserine atfen yine Hoşyar Kadın'nın Burgaz'da bir medrese inşa ettirdiği yanlışını;

> "Öyle ki Hoşyar Kadın, 1844 yılında Burgaz'da, ölen kızları için yaptırttığı medresede Beyhan Sultan'ın adını unutmamış …"

şeklinde sürdürmüştür (Ersöz 2020: 144). Hoşyar Kadın'ın Siyer-i Nebi adlı eseri hakkında hazırlanan Yüksek Lisans Tezinde; Hoşyar Kadın'ın eserlerinin Burgaz ve Yozgat'ta olduğu ileri sürülmüştür. Gerçekte Yozgat'taki cami ve medrese için tanzim edilen bu vakfiye, *Burgaz ve Yozgat'taki eserleri için yazdırdığı vakfiye* olarak aktarılmıştır. İlgili sayfadaki dipnotta ise sözü edilen eserlerin Burgaz'da ve Yozgat'ta yaptırdığı medreseler olduğu tekrar edilmiştir (Kırımlı 2019:8).

Benzer durum bir başka Yüksek Lisans Tezinde de vardır. Yazar eserinde diğerleri gibi Uluçay'a atıf yapmakta ve daha önce Acun'un dile getirmiş olduğu aşağıdaki cümleleri aynen aktarmaktadır (Yaz 2011: 954).

> "Uluçay 1980, 122'de Hoşyâr Kadın'ın Burgaz'da bir medrese yaptırdığını belirterek kitabesini vermektedir. Bilgi sahibi olmadığı Yozgat'taki bu eseri ile Burgaz'daki eserinin kitabeleri birbirine çok benzer ve aynı tarihte yaptırılmıştır"

Esasen medrese tek olduğundan kitabe de tektir. Yazar, daha önce Acun'un ifade ettiği hususu dile getirmiştir. Bu durumda Hoşyar Kadın'ın biri Burgaz, biri de Yozgat olmak üzere iki medrese yaptırdığı neticesi ortaya çıkmıştır. Üretilen bu yeni ama yanlış bilgi, daha sonra yapılan bazı akademik çalışmaların referansı haline gelmiştir. Nitekim 2021 yılında hazırlanan bir makalede bu defa Yaz'a atfen; Hoşyar Kadın'ın "bu dönemde biri Burgaz, diğeri Yozgat'ta iki medrese" yaptırdığı bilgisi kabul edilip tekrarlanmıştır. Makaleyi kaleme alan araştırmacılar, ileriki sayfalarda "Burgaz'daki yapının akıbetinin bilinmemekte" olduğunu söylemişlerdir. Ancak ardından bu defa yukarıda bahsi geçen Sakaoğlu'nun eserinde yer alan medrese kitabesinin metnini aynen aktarmışlardır. Böylece şehr-i Yozgad olması gereken yer adını Şehr-i Burgaz olarak gösterenler kervanına katılmışlardır (Akata ve Tetik 2021: 183-184).

Yine 2021 yılında tamamlanan bir Doktora tezinde de Uluçay ve Sakaoğlu'na atfen, Hoşyar Kadın'ın "Bulgaristan'ın Burgaz şehrinde bir medrese, yanına da birkaç sene sonra bir cami yaptırdığı" ifade edilmiştir (Şahin 2021: 26-27). Böylece Osmanlı coğrafyasında farklı bölgelerde aynı isimle yer alan Burgaz'ın, yazar tarafından yeni bir kaynak ilave etmeksizin Bulgaristan'daki Burgaz şehri olduğu ileri sürülmüştür. Medresenin asıl inşa edildiği Yozgat'tan ise hiç söz edilmemiştir.

Bütün bu seçilen örnekler, belgede, kitabede ya da metindeki harflerin noktalarının yazımı ve hatalı ya da yanlış okunuşunun akademik sahada nasıl bir domino etkisi yaptığının somut göstergesidir.

8. Hoşyar Kadın İle Beyhan Sultan Arasındaki Bağ Meselesi

Ah kim Beyhân Sultân nûş edüb câm-ı ecel
Ma'nevi evlâd İkinci Kadın oldu hasretânâ

Şeklinde medrese kitabesinde adı geçen Beyhan Sultan'ın Hoşyar Kadın ile bağı meselesinde de bir karışıklık olduğu anlaşılmaktadır. Arşivde bulunan manzume ve oradan alınarak işlendiği kitabenin ilgili beytinin ilk mısraında Beyhan Sultan'ın ecel şerbetini içtiği yani hayatını kaybettiği bildirilir. İkinci mısrada ise Beyhan Sultan'ın manevi evladı olan İkinci Kadın Efendi yani Hoşyar Kadın'ın bu ölüm olayı nedeniyle ona hasret kaldığı söylenilir. Osmanlı Arşivi'nde taranan ilgili belgeler ve Hoşyar Kadın'ın vakfiyesinde bu hususu açıklayan veriler, Beyhan Sultan'ın III. Mustafa'nın kızı olduğunu, Hoşyar Kadın'ı gençliğinde yanına alarak ona manevi annelik yaptığını açık biçimde ortaya koyar. Ancak Uluçay, bu konuda da yeni bir yanlış bilgiyi dolaşıma sokar.

Uluçay'a göre Hoşyar Kadın, öz kızı Zeynep Sultan'ı daha bir yaşında bebekliğinde kaybettikten sonra, onun yerine III. Mustafa'nın Adilşah Kadın'dan doğan kızı Beyhan Sultan'ı evlatlık edinmiştir. Beyhan Sultan da bir süre sonra vefat etmiştir (Uluçay 2011: 122). Evvela bu bilgi, tarihin akışışına uymamaktadır. Sultan III. Mustafa'nın kızı Beyhan Sultan, 1 Şaban 1179 (13 Ocak 1766) tarihinde dünyaya gelmiştir (BOA, TS.MA.d, 3151; Ersöz 2020: 36). 17 C 1198'de 8 Mayıs 1784'te (BOA, TS.MA.e, 1282/ 11) ise Silahtar Mustafa Paşa ile evlenmiştir

(BOA, TS.MA.d, 852). 7 Kasım 1824'te hayatını kaybetmiştir (Ersöz 2020: 120). Nitekim arşivde Beyhan Sultan'a ait hesap defterinde, hanesinde barındırdığı Hoşyar Hanım için yaptığı masrafların kaydı da vardır (BOA, TS.MA.d, 865). Hoşyar Kadın'ın vakfiyesinde, bilakis kendisinin Beyhan Sultan ile alakası, "merhum ve mağfürünlehâ Beyhân Sultân hazretlerinin çerâğlarından olup" şeklinde açık biçimde yazmaktadır (BOA, TSMA. e, 564/38). Bütün bu veriler, Hoşyar Kadın'ın, Sultan II. Mahmud ile evlenmeden önce Beyhan Sultan'ın yanında yaşadığı ve onun manevi evladı olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Veziriazam Kıbrıslı Mehmed Paşa'nın eşi Melek Hanım da eserinde her ne kadar adını Beyhan yerine Behiye olarak vermiş olsa da bilgiyi doğrulamaktadır (Melek Hanım 1872: 153).

Değerlendirme ve Sonuç

Tarih araştırmalarında arşivlerin yerinin önemi tartışılmazdır. Özgün eserlerin hazırlanabilmesi, orijinal vesikalara ulaşılmasıyla mümkün olabilmektedir. Paleografik metinlerde kelimelerin hatalı ya da yanlış okunması, hemen her araştırmacının başına gelebilecek bir durumdur. Bazı metinlerde yanlış okunan bir kelime, metnin bütününü doğru anlamaya engel olmayabilir. Ancak özellikle şahıs isimleri ve yer adları öyle değildir. Doğru okunamayan her bir isim, tarihi bir olayın kahramanının ve gerçekleştiği mekânın yanlış konumlandırılmasıyla neticelenir. Bu nedenle araştırmacının belgeleri dikkatli ve doğru okuması ve metinleri eleştirel değerlendirmeye tabi tutması gerekir. Rika harfleriyle yazılan metinlerde kâtibin noktaları özensiz yerleştirmesi, bazen noktayı koymaması durumu, bu türden hatalı bilgi üretimine yol açar. Eskiden beri varlığına rastlanıldığından olsa gerek, noktaların doğru yerleştirilmemesine dikkat çekmek için söylenile gelen kâtibin gözü kör edebileceği uyarısı herhalde bu kabildendir.

Bu araştırmamızda da tam da böyle bir vaka yaşanmıştır. Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan bir belgedeki yer adındaki noktaların gözden kaçması, hemen hemen aynı harflerin farklı şekillerde dizilişleriyle yazılabilecek Yozğad ve Burğaz adlarının yanlış okunmasıyla neticelenmiştir. 1956 yılında ilk defa Çağatay Uluçay'ın Haremden Mektuplar adlı eserinde, Yozgad şeklinde olması gereken yer adı Burgaz olarak dile getirilmiştir. Böylece yalnızca bir kelimenin yanlış okunması, Sultan II. Mahmud'un ikinci kadını Hoşyar Kadın Efendi'nin 1844'te Yozgat'ta kızı Mihrimah Sultan adına inşa ettirdiği medreseyi, Yozgat yerine Burgaz'da konumlandırmıştır. Sonraki araştırmacılar da Uluçay'ın ürettiği bu bilgi yanlışını sürekli tekrar etmişlerdir. Hal böyle olunca da hayır sahibinin eserleri, gerçek mekânından koparılmıştır. Oysa vakfiyeler, arşiv vesikaları ve kitabe birlikte değerlendirildiğinde, mezkûr medresenin ve caminin Yozgat'ta inşa edildiği rahatlıkla anlaşılmaktadır. Meseleye paleografik açıdan bakıldığında bu araştırma, harf benzerliği nedeniyle yanlış okumaların mümkün olabileceğini ama dikkatli biçimde incelemeyle de hatanın fark edilip düzeltilebileceğini göstermiştir.

Bu araştırma neticesinde, Hoşyar Kadın'ın ilk olarak 1844'te Yozgat'ta bir medrese inşa ettirdiği tespit edilmiştir. Dört yıl sonra 1848'de yanına cami ilave ettiği, kalfalarından Şemsiye Kalfa desteğiyle bir küçük külliye niteliğindeki mekâna su getirilerek çeşmelerin de hizmete sunulduğu belgeleriyle ortaya konulmuştur. Diğer taraftan bu eserlerin Yozgat'a kazandırılmasındaki en büyük rolün hâce ve müderris İbrahim Efendi'ye ait olduğu da ortaya çıkmıştır. Uzun yıllar İstanbul'da medrese eğitimi gören ve Hoşyar Kadın ile ailevi dostluklar ve kadim hukuk oluşturan, çeşitli fıkhi meselelerde görüşlerine başvurulan İbrahim Efendi, medresenin de ilk müderrisi olmuştur. Caminin sonraki tarihlerde Natırzade Camii olarak anılması, bazı belgelerde mezkûr müderristen Natırzade İbrahim Efendi olarak bahsedilmesiyle doğrudan ilgilidir.

Bu örnek araştırma, tarih araştırmalarında metin tenkidi ve bağlam okumasının önemini ortaya çıkarmıştır. Nihayetinde noktaların gölgesinde saklanan hakikat, yalnızca bir şehrin adının değil, bir vakfın ve hanedana mensup bir hayırsever kadının eserinin gün yüzüne çıkarılması manasına gelmektedir. Bu aynı zamanda Osmanlı kadın vakıf kültürünün taşradaki yansımasını da ortaya çıkarmıştır. Noktaların ait olduğu yerin yeniden tespiti, sadece bir metin düzeltmesi ve metodolojik sorun çözümü değil aynı zamanda uzun yıllar gölgede kalan hakikatin de ortaya çıkması demektir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Arşivi (BOA)

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), 9/660.

Cevdet Saray (C.SM), 75/3751.

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT), 1754/67.

Evkaf Defterleri (EV.d), 32801.

Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (HR.TO), 150/48.

Hatt-ı Hümayun (HAT), 525/25674, 986/41783.

İrade Şura-yı Devlet (İ. ŞD), 118/7080.

Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı (A.MKT), 61/71.

Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vala Evrakı (A.MKT. MVL), 27/11.

Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT. MHM), 143/85, 149/4.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d), 852, 865, 2462, 3151, 5102.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (BOA, TS. MA.e), 154/10, 465/33, 499/19, 499/29, 500/4, 564/38, 564/39, 664/3, 669/61, 669/ 62, 669/63, 695/35, 1282/11, 1411/80.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

VGM, Haremeyn, Defter No: 747, Sayfa 118, Sıra 113.

Süreli Yayınlar

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye. Sene 1284 (1867). 22. Def'a. İstanbul: Dârüttıbaatü'l-Âmire.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye. Sene 1286 (1869). 24. Def'a. İstanbul: Dârüttıbaatü'l-Âmire.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye. 1318 (1900). İstanbul: Matbaa-ı Âmire.

Salname-i Vilâyet-i Edirne. 1287. Def'a 1. Edirne: Vilayet Matbaası.

Telif Eserler

Acun, Hakkı. 2005. *Bozok Sancağı'nda (Yozgat İli) Türk Mimarisi*. Ankara: TTK Yayınları.

Akata, Züleyha Hande, Bünyamin Tetik. 2021. "Hoşyâr Kadın'ın Mecmû'a-i Hikâyât'ının Genel Özellikleri". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 71: 181–194.

Akyıldız, Ali. 2021. *Kral Öldü Yaşasın Kral: Osmanlı'da Cülus, Veraset ve Meşruiyet*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Beydilli, Kemal. 2003. "Mahmud II". ss. 352–357 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. C. 27*. Ankara: TDV Yayınları.

Çakıroğlu, Tuba. 2020. "Âdile Sultan Divanı'nda ölüm". *Türkoloji Dergisi (TUDED) 60 (1)*: 195–213.

Çam, Mevlüt, İbrahim Turhan, Rıdvan Enes Akçatepe. 2020. *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi.* Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Deniz, Rasim. 2013. *Kayseri Ansiklopedisi. C. 3*. İstanbul: Ülke Yayın Haber.

Ergin, Ali Şakir. 2014. *Vakıflar ve Yozgat'ta Tarihi Vakıf Camileri*. Ankara: Anıl Matbaacılık.

Ersöz, Burçak. 2020. "III. Mustafa'nın Kızı Beyhan Sultan ve Hayatı (1766–1824)". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gül, Serkan. 2022. "Osmanlı Dönemi Yozgat Eğitim Tarihi ve Kurumları". ss. 121–147 içinde *Yozgat Tarihi ve Kültürü: Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemi. C. 2*. Ed. Ebubekir Güngör. Ankara: Akçağ Yayınları.

İbrahimgil, Mehmet Zeki, Hamza Keleş. 2016. *Bulgaristan'da Osmanlı Dönemi Vakıf Eserleri Envanteri I*, İstanbul: TDV Yayınları.

İpşirli, Mehmet. 1989. "Bulgaristan'daki Türk Vakıflarının Durumu (XIX. Yüzyıl Başları)". *Belleten 53* (207): 679–708.

Kapusuzoğlu, Burhanettin. 1999. *Yozgat Medreseleri Tekke ve Zaviyeleri*. Ankara.

Karaca, Taha Niyazi. 2004. "Yozgat Eğitim Tarihine Katkı". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1 (17)*: 139–150.

Keleş, Hamza. 1996. "Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları (1400–1920)". Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Keskioğlu, Osman, A. Talha Özaydın. 1983. "Bulgaristan'da Türk- İslâm Eserleri". *Vakıflar Dergisi 17*: 109–140.

Keskioğlu, Osman. 1969. "Bulgaristan'da Bazı Türk Abideleri ve Vakıf Eserleri". *Vakıflar Dergisi 8*: 300–322.

Kırımlı, Hüsna. 2019. "Hoşyar Kadın ve Siyer-i Nebî Adlı Eseri". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Koyuncu, Aşkın. 2006. "Bulgaristan'da Osmanlı Maddi Kültür Mirasının Tasfiyesi (1878–1908)". *OTAM – Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi 20*: 197–243.

Melek Hanım. 1872. *Thirty Years in the Harem: or, the Autobiography of Melek-Hanum Wife of Kıbrızlı Mehmet Pasha*. London: Chapman and Hall.

Meram, Ali Kemal. 1997. *Padişah Anaları ve 600 Yıl Bizi Yöneten Devşirmeler*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Oğuz, M. Öcal. 1994. *Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Oral, Osman. 2017. "Yozgat Halkının Dinî Anlayış ve İnançlarına Katkı Veren Medrese, Zâviye ve Âlimler". *Sosyal Bilimler Dergisi (SOBİDER) 4 (15)*: 117–131.

Özger, Yunus."Osmanlı Taşrasında Bir Afetle Mücadele Örneği: 1890 Yozgat Seylabı". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(3): 1315-1332.

Öztuna, Yılmaz. 2006. *Cihan Hakanı ve Yenileşme Padişahı II. Sultan Mahmud*. İstanbul: BKY (Babıali Kültür Yayıncılık).

Polat, Serkan. 2022. "Çapanoğulları Ailesi ve Şehrin Kuruluşu". ss. 99–118 içinde *Yozgat Tarihi ve Kültürü: Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemi. C. 2*. Ed. Ebubekir Güngör. Ankara: Akçağ Yayınları.

Sakaoğlu, Necdet. 2011. *Bu Mülkün Kadın Sultanları: Vâlide Sultanlar, Hâtunlar, Hasekiler, Kadınefendiler, Sultanefendiler*. 4. Baskı. İstanbul: Oğlak Yayınları.

Sakaoğlu, Necdet. 2015. *Bu Mülkün Sultanları*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Stephanov, Darin. 2014. "Sultan Mahmud II (1808–1839) and the First Shift in Modern Ruler Visibility in the Ottoman Empire". *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association 1 (1–2)*: 132–152.

Şahin, Pınar. 2021. "XIX. Yüzyıl İstanbul Şehir Dokusunda Saray Kadınlarının Etkisi". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Tetik, Akata. 2021. "Hoşyâr Kadın'ın Mecmû'a-i Hikâyât'ının Genel Özellikleri". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 71:* 181–194.

Turan, Ömer. 2002. "Bulgaristan'da Türk Varlıkları". ss. 199–229 içinde *Balkanlarda İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri Sofya 21–23 Nisan 2000*. Ed. Ali Çaksu. İstanbul: IRCICA Yayınları.

Uluçay, M. Çağatay. 1956. *Haremden Mektuplar*. İstanbul: Vakit Matbaası.

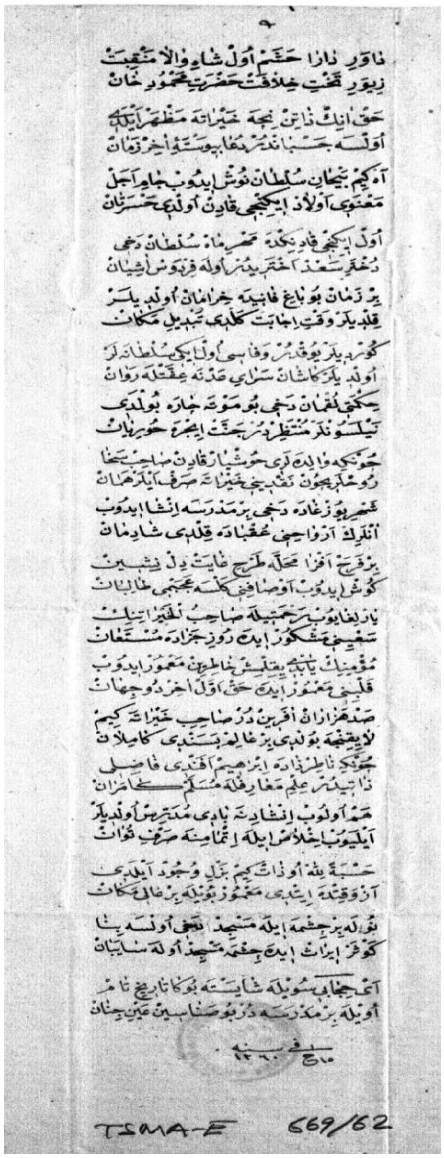
Uluçay, M. Çağatay. 2001. *Padişahların Kadınları ve Kızları*. 4. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Yaz, Ülkem. 2011. "Yozgat Merkez Osmanlı Cami Hazirelerinde Bulunan Mezar Taşları". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri

Avrasyad e-ISSN: 2147-2610

Ekler:

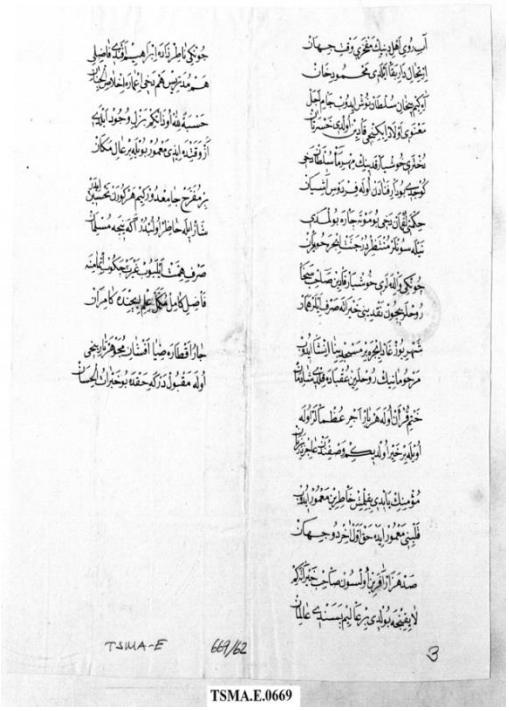
Ek:1- Hoşyar Kadın Tarafından Yaptırılan Mihrimah Sultan Medresesi Kitabesi İçin Yazılan Manzume (BOA, TS.MA.e, 669/62).

Dâver-i zârâ haşem ol şâh-ı vâlâ menkıbet
Zîver-i taht-ı hilâfet Hazret-i Mahmûd Hân
Hak anın zâtın nice hayrâta mazhar eyledi
Olsa cesbândur du'â-yı bîveste-i âhir zemân
Ah kim Beyhân Sultân nûş edüb câm-ı ecel
Ma'nevî evlâd İkinci Kadın oldu hasretân
Ol İkinci Kadının da Mihr-i mâh Sultân dahi
Duhter-i sa'd-ahteridür, ola firdevs âşiyân
Bir zamân bu bağ-ı fânîde hirâmân oldular
Kıldılar vakt-i icâbet geldi tebdîl-i mekân
Gördüler yokdur vefâsı ol iki sultânalar
Oldular kâşân-ı sarây-ı adne iffetle revân
Hikmet-i Lokmân dahi bu mevte çâre bulmadı
Neylesünler muntazırdur cennet içre hûriyân
Çünki vâlideleri Hoşyâr Kadın sâhib-i sehâ
Ruhlariçün nakdini hayrâta sarf eyler hemân
Şehr-i Yozğad'a dahi bir medrese inşâ edüb
Anların ervâhını ukbâda kıldı şâdımân
Bir ferahefzâ mahalle tarh-ı gâyet dil-nişîn
Gûş edüb evsâfını gelse aceb mi tâlibân
Yarlığayub rahmetiyle sâhibü'l-hayrâtının
Sa'yını meşkûr ede rûz-ı cezâda müsteân
Mü'minin yapdı yıkılmış hâtırın ma'mûr edüb
Kalbini ma'mûr ede Hak, evvel âhir dû cihân
Sadhezârân âferindür sâhib-i hayrâta kim
Lâyıkınca buldu bir âlim-pesendi kâmilân
Çünki Nâtırzâde İbrâhîm Efendi fâzılı
Zâtıdur ilm-i ma'ârifle müsellem kâm-rân
Hem olub inşâdına bâdî müderris oldular
Eyleyüb ihlâs ile itmâmına sarf-ı tüvân
Hasbeten lillâh o zât kim bezl-i vücûd eyledi
Az vakitte etti ma'mûr böyle bir âlî mekân
Nola bir çeşme ile mescid dahi olsa binâ
Kevser îrâs ede çeşme, mescid ola sâyebân
Ey Hicâbî söyle şâyeste buna târih-i tam
Öyle bir medresedür sanâsın ayn-ı cinân

Fî 15 C Sene 1260.

Avrasyad e-ISSN: 2147-2610

Âb-ı rûy-ı ehl-i dinin mefharı vakt-i cihân
İrtihâl-ı dâr-ı bekâ eyledi Mahmûd-i Hân
Âh kim Beyhân Sultân nûş edüb câm-ı ecel
Ma'nevi evlâd İkinci Kadın oldu hasretânâ
Duhter-i Hoşyâr Kadın'ın Mihr-i mâh Sultân dahi
Göçdi bu dâr-ı fenâdan ola firdevs-i âşiyân
Hikmet-i Lokmân dahi bu mevte çâre bulmadı
Neylesünler muntazırdır cennet içre hûriyân
Çünki vâlideleri Hoşyâr Kadın sâhib-i sehâ
Ruhlariçün nakdini hayrâta sarf eyler hemân
Şehr-i Yozğad içre bir mescid binâ inşâ edüb
Merhûmânın ruhların ukbâda kıldı şâdimân
Hatm-i Kur'ân ola her bâr âcr-i uzmâlar ola
Öyle bir hayr oldu kim vasfından âcizdir zebân
Mü'minin yapdı yıkılmış hâtırın ma'mûr edüb
Kalbini ma'mûr ede Hak evvel âhir dû cihân
Sad hezâr âferin olsun sâhib-i hayrâta kim,
Lâyıkınca buldu bir âlim-pesendi âlimân
Çünki Nâtırzâde İbrâhîm Efendi fâzılı
Hem müderris hem dahi i'mâra ihlâsı'l-cenân
Hasbeten lillâh o zât kim bezl-i vücûd eyledi
Az vakitte iyz-i ma'mûr böyle bir âlî mekân
Bir müferrih câmi'dür kim her gören tahsîn eder
Şâzz ile hâzır olubdur ana nice Müslimân
Sarf-ı himmet eyleyüb gayret çeküb itmâmına
Fâzıl-ı kâmil mükemmel ilm içinde kâm-rân
Câru aktâra Ziyâ afşâni mücevher târîhi
Ola makbûl der ki hakda bu hayrâtü'l-hisân